

TARJIMANING LEKSIK MASALALARI

Andijon davlat chert tillari instituti

Roman – german va slavyan tillari fakulteti

402-guruh talabasi nemis tili yo'nalishi

Abdullajonov Muhammadsardor

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarjima jarayonida uchraydigan asosiy leksik muammolar tahlil qilinadi. Jumladan, ko'pma'nolilik, sinonimiya, realiyalar, frazeologizmlar va terminlar tarjimasi masalalari keng yoritilgan. Tarjimonning madaniyatlararo kompetensiyasi va kontekstni to'g'ri anglay olish qobiliyati bu muammolarni hal etishda muhim vosita sifatida ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: tarjima, leksik muammo, ko'pma'nolik, realiya, frazeologizm, termin, kontekst, madaniy tafovut

Аннотация: В статье рассматриваются основные лексические проблемы, возникающие в процессе перевода. Особое внимание уделяется многозначности слов, синонимии, передаче реалий, фразеологизмов и терминов. Подчеркивается важность культурной компетенции переводчика и его способности правильно интерпретировать контекст при решении таких задач.

Ключевые слова: перевод, лексическая проблема, многозначность, реалии, фразеологизмы, термины, контекст, культурные различия

Abstract: This article discusses the main lexical issues encountered in the translation process. It focuses on polysemy, synonymy, cultural realia, phraseological units, and terminology. The importance of the translator's intercultural competence and contextual understanding is emphasized as key factors in solving these challenges effectively.

Keywords: translation, lexical problem, polysemy, realia, phraseologism, terminology, context, cultural differences

Til — xalqning tafakkurini, dunyoqarashini ifodalovchi vosita. Tarjima esa ikki tilda fikr almashinuvi, madaniy ko‘prikdir. Biroq tarjima jarayonida aynan leksik birliklarning tarjimasi ko‘plab murakkabliklarni yuzaga keltiradi. Bu muammolar tarjimonning nafaqat lug‘aviy bilimiga, balki madaniy kontekstdagi tushunchalarga ham tayangan holda ishlashini talab etadi.

1. Ko‘pma’nolik (polysemy). So‘zlar turli kontekstda turlicha ma’no kasb etadi. Masalan, ingliz tilidagi "bank" so‘zi moliyaviy muassasa ham, daryo qirg‘og‘i ham bo‘lishi mumkin. Tarjimon matn kontekstini chuqur tushunmasdan turib, noto‘g‘ri ma’no tanlashi mumkin.

2. Sinonimiya va stilistik nozikliklar. Turli sinonim so‘zlar bir-birining o‘rnini to‘liq bosa olmaydi. Masalan, "look, glance, gaze" so‘zlari har biri o‘ziga xos uslubiy ohangga ega. Ularni tarjima qilishda matnning umumiy uslubiga e’tibor qaratish muhim.

3. Realialar tarjimasi. Milliy xususiyatga ega bo‘lgan so‘zlar – "osh", "mahalla", "do‘ppi" kabi tushunchalar – boshqa tilda muqobili bo‘lmasligi mumkin. Bunday holatda transliteratsiya, izohli tarjima yoki ekvivalent topish kabi usullar qo‘llaniladi.

4. Iboraviy birliklar (frazologizmlar). Frazologik birliklar tarjimasi katta e’tibor talab qiladi. Ularni so‘zma-so‘z tarjima qilish ko‘pincha mazmunsizlikka olib keladi. Masalan, ingliz tilidagi "kick the bucket" iborasi o‘zbekchaga "olamdan o‘tmoq" tarzida tarjima qilinishi kerak.

5. Terminologik muammolar. Ixtisoslashgan matnlarda so‘zlar ma’lum bir ilmiy yoki texnik ma’noda ishlatiladi. Bunday holatlarda terminologik aniqlik va standart ekvivalentlardan foydalanish zarur.

Tarjimaning leksik masalalari har bir tarjimon oldida turgan asosiy sinovlardan biridir. Bu sohadagi muvaffaqiyat matn mazmunini to'liq anglash, kontekstni tushunish, madaniy tafovutlarni his qilish va boy til bilimiga ega bo'lishga bog'liq. Tarjimon nafaqat tillarni, balki ikki madaniyatni ham uyg'unlashtiruvchi ko'prik vazifasini bajaradi. Tarjima insoniyat madaniyati taraqqiyotida muhim o'rin tutgan sohalardan biridir. Bu jarayon ikki yoki undan ortiq tillar o'rtasida muloqotni ta'minlabgina qolmay, balki xalqlar o'rtasidagi madaniy, ilmiy va iqtisodiy aloqalarning chuqurlashuviga xizmat qiladi. Tarjima nazariyasida grammatik, stilistik, pragmatik, semantik va, albatta, leksik masalalar mavjud. Aynan leksik masalalar tarjima jarayonida eng ko'p uchraydigan, tarjimonni sinovdan o'tkazadigan murakkabliklardan biri hisoblanadi. Tilning leksik boyligi va o'ziga xosliklari har bir xalqning dunyoqarashi, urf-odatlarini, madaniyati bilan chambarchas bog'liq bo'lganligi sababli, tarjima qilinayotgan matnni aynan to'g'ri aks ettirish har doim ham oson kechmaydi. So'zlar ko'p ma'noli bo'lishi, madaniy yukga ega realiyalar, iboralar, jargonlar, terminlar va sinonimlar orqali ifodalangan mazmun tarjimada muayyan yondashuvlarni talab qiladi.

Termin va jargonlar. Ilmiy va texnik matnlarda terminlarning to'g'ri tarjimasi matnning aniqligi va ishonchliligini belgilaydi. Har bir soha o'ziga xos atamalar tizimiga ega. Tarjimon mavjud lug'atlar, soha mutaxassislarining ishlaridan foydalanib, aniq va standart terminlarni tanlashi lozim. Masalan, CPU, processor, neuronet kabi so'zlar noaniq tarjima qilinsa, matn mohiyati yo'qoladi. Tarjimonning roli va kompetensiyasi. Yuqorida keltirilgan barcha muammolarni samarali hal etish uchun tarjimon quyidagi fazilatlarga ega bo'lishi kerak:

Yuqori leksik bilim: ikki tilda ham boy so'z boyligiga ega bo'lish, kontekstni anglay olish qobiliyati, madaniyatlararo kompetensiya, ixtisoslashgan sohalarda malaka (ilmiy, texnik, huquqiy tarjimalar uchun), ijodiy yondashuv – ayniqsa adabiy tarjimalarda. Tarjimon asl matn muallifining niyatini, uslubini va ruhini boshqa tilga xuddi o'ziday aks ettira olishi lozim. Tarjimaning leksik masalalari — bu tarjimonlik

san'atining eng muhim va murakkab jihatlaridan biridir. Soʻzlar, iboralar, realiyalar, frazeologizmlar, terminlarning mazmuni kontekstga qarab oʻzgarib boradi. Tarjimon esa bu oʻzgaruvchanlikni chuqur tahlil qilib, maʼlumotni aniq, ravshan va madaniy jihatdan toʻgʻri yetkazishga intilishi lozim. Shu jihatdan tarjimon nafaqat til bilimdoni, balki madaniyatlar koʻprigini quruvchi vositachidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). — Москва: Высшая школа, 1990.
2. Амирова А.А. Таржима назарияси ва амалиёти. — Тошкент: Ўқитувчи, 2006.
3. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. — London: Routledge, 1992.
4. Newmark P. A Textbook of Translation. — London: Prentice Hall, 1988.
5. House J. Translation Quality Assessment: Past and Present. — London: Routledge, 2015.
6. Gʻaybullaev N. Tarjima nazariyasi asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
7. Saldiray M. Leksik tarjima muammolari va ularni hal qilish yoʻllari. // Filologiya ilmlari jurnali, 2021, №4
8. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. — Oxford: Oxford University Press, 1965.